

гословський журнал. – Чернівці, 2000. – № 5. – С. 45-53; 26. Рихло П. Міжетнічні та міжкультурні відносини у Буковині 1918-1940 рр. // Буковина 1918-1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – С. 119-140; 27. Чучко М. «И взят Бога на помощь»: соціально-релігійний чинник в житті православного населення північних волостей Молдавського воєводства та австрійської Буковини (епоха пізнього середньовіччя та нового часу). – Чернівці: Книги – ХХІ, 2008; 28. Чучко М. Православна церква і національне відродження в австрійській Буковині // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. Зб. наукових праць. – Чернівці: Золоті литаври, 2006. – Т. 2 (22). – С. 117-134; 29. Чучко М. Православна церква та духовенство на Буковині в другій половині XIV – третій чверті XVIII ст. // Буковинський журнал. – 2002. – Ч. 3-4. – С. 174-180; 30. Dan D. Cronica episcopiei Rădăuți cu appendice de documente slavone originale și mai multe ilustratiuni. – Viena: Din Tipografia i. r. a Curții și statului în Viena, 1912; 31. Gorovei Ș. Întemeierea Moldovei: Probleme controversate. – Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 1997; 32. Hostiuc E. Schiturile și sihăstriile Bușovinei de altă dată. – Cernăuți: Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1936; 33. Iorga N. Istoria bisericii românești și a vieții religioasă a romanilor. – Valenii-de-Munte, 1908. – Vol. I.; 34. Nistor I. Istoria bisericii din Bukowina și a rostului ei national-cultural în viața românilor bucovineni. – București: Ed. Academie Române, 1916; 35. Păcurariu M. Istoria Bisericii Ortodoxe Române. – București: Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991. – Vol. 1; 36. Păcurariu M. Istoria Bisericii Ortodoxe Române. – București: Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991. – Vol. 2; 37. Păcurariu M. Istoria Bisericii Ortodoxe Române. – București: Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991. – Vol. 3; 38. Stöger M. Uebersicht des erste Regulierungs-Plan für das Kirchenwesen der nicht unirte Griechen in der Bukowina // Oesterreichisches Archiv für Geschichte, Erdbeschreibung, Staatenkunde, Kunst und Literatur. – Wien, 1832. – II. Jahrgang. – S. 85-87, 90-92, 106-107, 113-116, 117-119, 121-122.

УДК 94(369.1).“03/04”

Михайло ЧУЧКО, Ярослав ЯНОВСЬКИЙ
ПРОБЛЕМИ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ГУНІВ
ТА ІСТОРИЧНОЇ МОТИВАЦІЇ ГУНСЬКОГО НАШЕСТЯ
НА ЄВРОПУ (IV)

У статті автори розглядають аспекти, пов'язані з проблемами етнічної ідентифікації гунів, які з'явилися на терені Європи в добу Пізньої Античності. Крім того, в статті висвітлюються і аналізуються провідні сучасні концепції російських, англійських та французьких вчених, присвячені саме походженню європейських гунів та їх наступній етнічній трансформації й асиміляції.

Ключові слова: гунни, гунни у Європі, гунське нашестя, готи, стародавні германці, Рим і варвари, війни гунів, війни готів, Аттила, падіння Риму.

Михаил ЧУЧКО, Ярослав ЯНОВСКИЙ
**ПРОБЛЕМЫ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ГУНОВ
И ИСТОРИЧЕСКОЙ МОТИВАЦИИ ГУНСКОГО НАШЕСТВИЯ
НА ЕВРОПУ (IV)**

В статье авторы рассматривают аспекты, связанные с проблемами этнической идентификации гуннов, которые появились на территории Европы в период Поздней Античности. Кроме того, в статье освещаются и анализируются современные концепции российских, английских и французских учёных, где они рассматривают проблему происхождения европейских гуннов, а также их последующие этнические трансформации и ассимиляции.

Ключевые слова: гунны, гунны в Европе, гуннское нашествие, готы, древние германцы, Рим и варвары, войны гуннов, войны готов, Атиллы, падение Рима.

Mykhailo CHUCHKO, Yaroslav YANOVSKIY
**THE HUNS' ETHNIC IDENTITY ISSUES AND HISTORICAL
MOTIVATION OF THE HUNS' RAID IN EUROPE (IV)**

The body of the article goes on to discuss the problem of historiography interpretation aspects and conceptual thinking of the Huns' issue in the course of the European history in late Antique times by outstanding researches. It should be noted that the authors analyze social and civilization peculiarities of the «Huns invasion» phenomenon in Europe in the 4-5th centuries.

Key words: Huns, Huns in Europe, Huns invasion, Goths, Teutons, Rome and barbarians, Huns wars, Goths wars, Attila, Rome's decline.

Завершуючи огляд та аналіз¹ складної за багатьма ознаками (в першу чергу мова йде про варіанти тлумачення джерелознавчих і текстологічних питань та інтерпретаційні підходи до фрагментарного, часто суперечливого фактологічного матеріалу писемних пам'яток доби пізньої античності), неоднозначної проблеми, пов'язаної зі спробами вчених (як істориків, так і етнологів) визначити етногенез західних гунів, необхідно зазначити, що сучасний український дослідник з Києва С. Наливайко для висвітлення аспектів їх етнічної ідентифікації акцентує увагу на тісних зв'язках гунської номади з болгарами (згодом і слов'янами), апелюючи при цьому до «давньої традиції».

---

¹ Див.: Чучко М., Яновський Я. Проблеми етнічної ідентифікації гунів та історичної мотивації гунського нашествия на Європу (I) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Прут, 2009. – Т.1 (27). – С. 51-66; Чучко М., Яновський Я. Проблеми етнічної ідентифікації гунів та історичної мотивації гунського нашествия на Європу (II) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Прут, 2009. – Т.2 (28). – С. 52-65; Чучко М., Яновський Я. Проблеми етнічної ідентифікації гунів та історичної мотивації гунського нашествия на Європу (III) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Прут, 2010. – Т.1 (29). – С. 127-141.

Ось яку «систему» доказів він наводить: «Річ у тім, що під назвами основних гуннських народів – кутригури й утигури – у пізніших авторів постають саме болгари. Так і вказівка ряду джерел на Прикубання, як давню батьківщину болгар цілковито узгоджується з висловлюваннями про первісні поселення гуннів. Етнічний зв'язок гуннів і болгар підтверджує й «Іменик болгарських ханів» (умовно VII-VIII ст.), який вважає болгарських правителів прямими нащадками гуннського царя Аттіли. Цей зв'язок засвідчує й етнонім-комполит гуннобулгари, наприклад, у візантійського хроніста Феофана (VIII-IX ст.): «...гуннобулгари й котраги початково мешкали за Евксинським Понтом та Меотійським озером... Від цього озера до річки Куфіс [Кубань] лежить Давня або Велика Булгарія...». Свідчення джерел про етнічний зв'язок гуннів і болгар настільки переконливі й незаперечні (?), що нині він практично не викликає сумнівів у дослідників (?).

З іншого боку, визнання цього зв'язку зле пожартувало з самими болгарами, ще більше ускладнивши і так непросте питання їхнього походження. Адже болгари вже традиційно вважаються народом, який посідає серед слов'ян особливе місце, що полягає, сказати б, у їхньому найбільшому неслов'янстві серед слов'янських народів. Справді, з одного боку, болгари, судячи з джерел – безумовні слов'яни. З іншого – їхній незаперечний зв'язок із гуннами, й собі засвідчений історично, досі не давав змоги історикам (?) визнати їхнє слов'янство. Саме тому вже понад століття у наукових працях давні болгари постають фінською ордою, що разом з гуннськими народами прийшла від Волги на Дунай, змішалася тут зі слов'янами, перейняла їхню мову й швидко ослов'янилася, лишивши від давніх часів тільки етнонім» [36, с. 282].

Далі київський етнолог розмірковує наступним чином: «Слід віддати належне: вже перші дослідники слов'янських старожитностей рішуче виступили на захист слов'янства болгар і зауважили, що традиційна теорія походження болгар суперечить історичним фактам. Це відчували й самі прихильники цієї теорії, час від часу пропонуючи різноманітні гіпотези, аби надати їй якоїсь правдоподібності. Йшлося і про ранні впливи слов'ян на болгар ще до переселення їх на Дунай, і про слов'янський елемент в Аспаруховій орді, і що сама ця орда була нечисленна, бо ж болгари, за легендою, розділилися на п'ять частин.

Проте неважко скласти ціну історичній реконструкції, яка для одного народу за короткий період двічі допускає настільки кардинальні етнічні зміни. Тож, певно, не варто зводити громіздкі й штучні побудови, коли все можна пояснити і логічніше, і простіше. Зважаючи на слов'янство болгар та їхній безперечний етнічний зв'язок із гуннами й узявши до уваги свідчення джерел про місцеве походження гуннів (?), слід зробити цілком закономірний дослідницький крок. А саме: абстрагувавшись від дотеперішніх уявлень про походження гуннів і болгар, спробувати пошукати й свідчень про слов'янство самих гуннів. Тим більше, що й шукати їх особливо не треба (?) – вони на поверхні» [36, с. 283-284].

Свою «узагальнюючу» аргументацію С. Наливайко ґрунтує на змістовій варіативності поняття «гунни», тобто невизначеності назви цього етноніма та низці етимологічних паралелей. Він, зокрема, пише: «Прокопій Кесарійський у «Готській війні», характеризуючи слов'ян, зазначає, що вони «менш за все підступні, і в простоті [своїй] зберігають гуннський норів». Візантійський письменник Лев Диякон (X ст.), оповідаючи про русів, яких називає скіфи, зауважує, що цей народ називають і гунни. Хроніст Георгій Кедрен (XII ст.) так і каже: «гунни або стлавіни». Західні автори, починаючи від Веди Достоповажного (VIII ст.), часто називають слов'ян саме гуннами. Германські народні перекази під назвою гунни мають на увазі слов'ян. У північних квідах (епічних творах) гуннські богатирі Ярослав і Ярожир виявляються слов'янами. «Містом гунів» деякі саги іменують балтослов'янський Волін, а в одному з коментарів до «Хельгаквіди» йдеться, що під словом гунни давні шведи розуміли слов'ян, яких згодом називали венди й венеди.

Як класичний приклад слов'янства гуннів наведемо і свідчення Пріска. Він згадує гуннські напої медос і камос (очевидно, квас), страву на поминках Аттіли, гуннські човни-однодеревки, такі характерні для східних слов'ян, а також гуннських дівчат, які зустрічають Аттілу хлібом-сіллю, що «вважається у скіфів знаком високої пошани» (зауважимо, що звичай цей – суто хліборобський). Пріск описує палац Аттіли «з колод і добре виструганих дощок», прикрашений витонченим різьбленням по дереву, з банею, коморами, теремами, оточений огорожею «не для безпеки, а для краси» – більшість дослідників (?) сходяться на тому, що тут йдеться про слов'янську традиційну архітектуру. Західноєвропейців особливо дивував сумавар, яким гунни користувалися для приготування їжі. Деякі дослідники вбачали слов'янською і назву країни гуннів – Леvedія, а гуннські імена на *-мир* (*-мер*) ставили в один ряд із численними слов'янськими іменами на *-мир*.

Польський хроніст Матвій Меховський (XVI ст.) зазначав, що частина гуннів називала себе сікули – таку назву мав один із «народів моря», писемно засвідчений ще в II тис. до н.е. (порівняйте самоназву скіфів сколоти, а також назви сакаліба, сакулати, що ними в різний час означували слов'ян)... Згадаймо й оповідь про початки слов'янської писемності, пов'язану з іменами солунських братів Кирила та Мефодія за болгарського царя Бориса (середина IX ст.). Цікаво, що подібний переказ існував і щодо гуннів: сирійська хроніка Захарія Ритора (VI ст.) мовить про сімох священнослужителів-просвітників на чолі з Кардостом і Макаром (!), які через гори проникли до країни гуннів, охрестили багатьох із них і «створили там писання гуннською мовою». Це свідчення, цікаве як несподівана історична паралель, серед іншого ставить під сумнів саму історичність постатей Кирила й Мефодія у подіях слов'янської історії середини IX ст.» [36, с. 284-285].

Останній пасаж С. Наливайка пов'язаний з літературною ретроспекцією та переважно декларативною (на рівні доказовості сумнівних при-

пущень та етнологічних алюзій) реконструкцією міфів, легенд, поем, літописних уривків, а також текстуальним переосмисленням праць пізньоантичних і середньовічних авторів історичних опусів та хронік.

Дослідник констатує: «Гунно-болгарсько-слов'янські етнічні зв'язки доповнюють і численні, хоч іноді й малозрозумілі зв'язки гуннів і болгар з Руссю, причому особливий зв'язок із ними виявляє саме Київ. Почнемо хоча б із того, що ім'я міфічного родоначальника Києва – полянського князя Кия – літописна легенда пов'язує саме з берегами Дунаю. Давньо-булгарська поема «Шан-кизи дастан» («Оповідь про доньку Шана»), не так давно введена у науковий обіг, доповнює та уточнює цю інформацію. Вона називає засновником Києва рідного брата болгарського вождя Курбата (Кубрата, Куврата) на ім'я Шамбат, прізвиськом Кий. Той нібито збудував на Верхньому Дунаї [нині територія Болгарії] літописну фортецю Києвець, але потім мусив одійти до Подніпров'я, де звів нову фортецю – Самбат [Самбатаєс візантійських джерел] або Київ. Цікаво, що назви Самбат і Київ виявляють значеннєву тотожність: санскр. самба якраз і означає «кий». Синонім до них – санскр. данда, тісний зв'язок якого з Приазов'ям (давньою батьківщиною гуннів і болгар) і Балканами засвідчений відповідно через етноніми дандарії і дардани. Царя Данду, тобто власного Кия, знає індійський епос, а деякі події індійської епічної поеми «Рамаяни» відбуваються у священному лісі Дандака. Свою Дандаку знає і Давня Україна (нині Комишева або Очеретяна бухта на південному березі Криму), її як квітуче місто фіксують у II і IV ст. н. е. Птолемей і Амміан Марцеллін» [36, с. 286].

І далі: «Вірменський історик V ст. Мовсес Хоренаці, мовлячи про події II ст. до н. е. (!), повідомляє, що через міжусобиці в країні Булгар багато болгар подалися до Вірменії, де оселилися в місцевості, що отримала назву Вананд. Показово, що саме у вірменській «Історії Тарона» Зеноба Глака знаходимо варіант т.зв. «київської легенди» – про трьох братів Куара, Мелтея і Хореана, батьки яких – двоє індських князів Деметр і Гісане. Порівняння цієї легенди з літописною засвідчує неабияку схожість доль героїв і їхніх імен, топонімів і етнонімів: три міста, засновані Куаром, Мелтеєм і Хореаном і три гори, на яких жили Кий, Щек і Хорив, область Палунь і земля полян тощо. Все це промовляє за те, що обидві легенди сходять до спільного джерела.

Данський історик XII ст. Саксон Граматик вважав русів і гуннів одним народом. Баварський Географ у 866 р. серед слов'янських народів згадував уніросів, а Лев Диякон (X ст.) називав гунном князя Святослава. Саме з гуннами давні автори пов'язували і назву Русі – Гунівар (Йордан), Гунігард (Адам Бременський), Куногардія (Саксон Граматик). Німецький священник і місіонер Гельмольд (XII ст.) у «Хроніці слов'ян» (XII ст.) не раз зазначає, що землі слов'ян колись називалися Острогард, а в його часи називаються і Гунігард – через їхнє гуннське населення. Шведський учений XVII ст. Олай Варелій пише, що скандинавський епос час-

то називає Русь «країною гуннів», а його співвітчизники – Гунегард. І в Центральній Європі (Швейцарія, Північна Німеччина) місцеве населення ще у ХІХ ст. називало нащадків слов'ян гунни» [36, с. 286-287].

Резюмуючи своє бачення проблеми гунського етногенезу в Європі, С. Наливайко певною мірою потрапляє у сформульовану за власними критеріями та визначеннями концептуально-методологічну пастку, оскільки цілком слушно стверджує, що «... лише сумлінний і неупереджений аналіз джерельних свідчень надасть можливість розв'язати суперечності в історичній науці щодо походження гуннів і болгар. Як і позбутися уявлення про раптове постання слов'янського світу невідомо звідки й блискавичне поширення його від Адріатики до Балтики й Волги. Нині є всі підстави сподіватися, що саме джерела щодо гуннів і болгар дадуть змогу поставити на твердий реальний ґрунт історію слов'янства у середині І тис. н.е., а до того ж істотно підкоригують та уточнять легендарно-літописну версію початків слов'ян і Русі. Тож необхідно відновити інтерес учених-славистів до проблем походження та ранньої історії гуннів і болгар.

Що ж до далекосхідних сюнну, то слід визнати, що в даному разі історики вкотре заплутали самих себе і припустилися тієї ж методологічної помилки (?), що й при з'ясуванні походження готів, тільки тепер вони змусили гуннів іти в Україну ледь не з Китаю. Насправді ж жодних переконливих аргументів у прихильників далекосхідного походження гуннів немає, є лише припущення й домисли, а неодноразові спроби дослідників переглянути питання про походження гуннів – очевидне свідчення того, що ця теорія ніколи не була задовільно доведена. Треба мати неабияку дослідницьку сміливість і самовпевненість, щоб робити такі глобальні історичні висновки на підставі лише фонетичної подібності. Як і в даному разі, це іноді призводить до зовсім неймовірних гіпотез, які при першому ж критичному погляді тріщать по швах» [36, с. 297-298].

Останній український автор, науковій студії котрого в даній статті є предметом історіографічного аналізу, – це харківський вчений, доктор фізико-математичних наук (коло інтересів – розробка теоретичних основ фізики плазми та плазмової електроніки), професор А. Кіндратенко, який одночасно виступає в ролі суто «об'єктивного» й «неупередженого» фахівця-гунолога.

В його «історичному» доробку (як голови обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта», котрий за власним визнанням «з 1995 р. ґрунтовно зайнявся нерозробленими (!) питаннями сучасної та давньої історії Руси-України, які офіційні українські історики піднімати не наважуються») налічується на сьогоднішній день дві монографії з доволі симптоматичними назвами: «Європейські гуни – предки українців» [24] та «Європейські гуни в описах давніх авторів» [25].

На сторінках цих праць А. Кіндратенко послідовно намагається довести, що т.зв. європейські, або західні гуни, які наприкінці ІV – в першій половині V ст. створили імперію від Волги (Ітіля) до Рейну, належали

насправді до племен черняхівської культури і навіть були антами. Вже в анотації до першої книги дослідник підкреслює: «Гуни європейські ніякого відношення не мають до хуннів азійських. Випадкові близькі назви зовсім різних народів призвели до незбагненної плутанини в історії II-V ст. З праць Пріска та Йордана випливає, що європейські гуни в IV-V ст. були найгуманнішим (?) народом у Європі, але пізніші фальсифікатори історії зліпили з них дикого азійського монстра. Фактів давньоукраїнського походження європейських гунів (від німецького *Hune* – велетень, богатир), виявлених у працях давніх авторів, так багато (?), що «не помітити» їх можна було лише навмисне. Водночас уявлення про цих гунів як кочовиків, що прийшли з Азії, не має будь-яких доказових підстав, і швидше за все є свідомою фальсифікацією історії» [24, с. 2].

Далі, у передмові він безапеляційно й дещо провокативно декларує: «Намагаючись пояснити незрозумілі факти, дослідник будь-якого розділу науки створює концепцію розвитку подій. Концепція – це припущення, робоча гіпотеза, яка визначає напрямок дослідницького пошуку. Вона приймається на підставі одного-двох фактів (?), але лише тоді стає науковим надбанням, коли вся сукупність нових фактів несуперечливо вкладається в проголошені нею положення. Припущення про монгольське походження європейських гунів, яке на правах абсолютної істини увійшло до всіх підручників, монографій та енциклопедій, перевірки фактами не витримало.

У працях Амміана та Йордана нагорнута купа фактів та подій, які до європейських гунів ніякого стосунку не мають. Псевдонауковцям це дає привід для спекуляцій. Але нам не треба забувати, що перший тих гунів ніколи не бачив, а чув про них від переляканих вояків та втікачів, і тут може привертися казна-що; другий писав героїчну історію готів і про гунів згадував лише у зв'язку з їхніми взаємовідносинами. А щоб готи виглядали привабливішими, їхніх повелителів гунів, звісно, треба було очорнити. Нічого незвичного в цьому немає, так пишуть багато істориків, завдання ж дослідника полягає в тому, щоб у купі хмизу віднайти зерна правди. (Тут – як у промисловості. Відходи одного виробництва можуть бути цінною сировиною для іншого)» [24, с. 3].

Нижче, у полемічному запалі, спрямованому проти харківських опонентів-антикознівців, котрі наважилися дорікнути йому стосовно необхідності (як «фахівцеві») знати принаймні відповідні древні мови й діалекти, фізик-теоретик зухвало і самовпевнено констатує: «... щоб розібратися в давньоукраїнській (тобто власне гунській – *авт.*) мові, зовсім не обов'язково знати мови давньокитайську, давньомонгольську та давньофінську. Але аби в мові гунів були засвідчені монгольські слова, а їхні хани-кагани мали б імена Мугань, Фучжулей, Учжюлю, Чжянь, Деулечу та їм подібні, то я справді був би безпорадним в установленні їхньої етимології та їхньої мови» [24, с. 5].

Зрештою, досить брутално «фахівець» підсумовує: «Історія – наука глибоко національна. Кожен народ має свою історію й своє пояснення подіям,

які стосувалися його. Вона більшою мірою, ніж будь-яка із суспільних наук, покликана виховувати своїх громадян націоналістами-патріотами. В Україні історична наука є. Немає історичної національної науки (?), як це має місце майже в усіх країнах. Підручник з історії, написаний для польських дітей, не буде рекомендований дітям Московії й навпаки; для москвинів Петро Кривавий та Катерина Сучка – творці їхньої імперії, для нас же вони – руйнівники наших державних утворень та укладу життя» [24, с. 6].

В наступному абзаці А. Кіндратенко переходить до прямих безапеляційних звинувачень: «Українська історія по сьогоднішній день (?) є частиною загальносоветської, точніше, московської. На історію українців українські історики дивляться очима наших окупантів, які за триста років завдали нам більше шкоди, ніж усі інші кочовики, племена та народи, що оточували нас, разом узяті. Ще недавно вони боялися сказати (під страхом запроторення до концтабору), що Русь була державою українців, тепер же вони добровільно мугичать, що в давні часи наша земля була населена не давньоукраїнцями, а якимись міфічними «слов'янами» (?). Компарткомівська муштра наших істориків залишила глибокі сліди. Українська історія є ліберально-космополітичною, і доки буде такою, у нас будуть проблеми з «регіональними мовами», федералізмом та іншою ахінеєю. Українські історики намагаються вислужитись й догодити перш за все іншим народам, забуваючи той, який оплачує їхню наукову діяльність, високі посади та звання.

Українська історія давніша, цікавіша й багатша на події, ніж представляється нашими істориками. Це обумовлено тим, що вони продовжують наукові традиції та розвивають світоглядні напрями, що їх розробляла комуно-московська історична наука, мета якої стосовно нашого народу полягала в тому, щоб різними способами доводити бездержавність, вторинність, меншовартість українців. При такому підході одні події нашої історії замовчували, інші перебріхували, щось урівнювали, а щось зводили до другорядного рівня. Народ, який не має своєї національної історичної науки, іншими істориками подається як неповноцінний, він для них є об'єктом збиткування та приниження, що власне ми й бачимо в сучасній Русі-Україні. Історія – це як мати: хоча чужі діти й гарні, але свої кращі» [24, с. 6].

Свої філологічні міркування «гунолог» з Харкова обстоює таким чином: «Слово «козак» має такі пояснення: від слова «коза»; людина, що має «косу», тобто чуб на тім'ї («оселедець»); це тюркське слово, яке означає «вільна людина». Останнє тлумачення є найдостовірнішим як за звучанням, так особливо і за змістом. Але хіба з цього випливає, що козаки чи українці були тюрками? Так само і з назвою «гуни». Немає підстав сумніватися у численних фактах, які доводять, що європейські гуни – то праукраїнці.

Пізніше, коли наші пращури оговтались після розпаду імперії Гатила [Аттіла] та внутрішніх чвар за владу, які неодмінно мали виникнути, і в

VI ст. почали нестримне переселення на Балканський півострів, ромеї побачили в них давніших венедей, яких тепер стали називати антами та склавенами. Назву «гуни» вони перенесли на кочові туранські племена – за місцем знаходження колишніх «гунів» – так само як готів, праукраїнців та інші надчорноморські племена вони раніше називали скіфами, які зникли за кілька сот років до появи готів та «гунів». Тобто висновок такий, що думка про туранство європейських гунів тримається на заявах, голослівних деклараціях, на консерватизмі вчених, але не на фактах та логіці» [24, с. 31-32].

Головна ідея першої книги А. Кіндратенка відображена у самій її назві, мета другої – повторює завдання попередньої, але в розширеному джерелознавчому варіанті. Автор, зокрема, пише: «На підставі прискіпливого аналізу... дійшов однозначного висновку: ці гуни були нашими предками (тобто виключно українцями – *авт.*), які... в V ст. ... створили... короткотривалу Європейську (?) імперію. Вони ж дали поштовх для великого переселення праукраїнців у Західну Європу та на Балкани. Гуни європейські принципово відрізняються від хуннів азійських, які були кочовиками. Випадкові близькі назви зовсім різних народів призвели до незбагненої плутанини в історії II-V ст. Найважливішою з точки зору визначення етнічної належності європейських гунів є записки Пріска (Друга книга), який єдиний з усіх авторів кілька тижнів перебував у їхньому середовищі, зустрічався з їхніми керівниками, записав їхні імена, більшість з яких розтлумачуються як давньоукраїнські (?), елементи побуту, зокрема, житла. З його записок можна визначити мову, якою говорив Атила [Гатило]» [25, с. 2].

Є й інший, не менш «цікавий» та «концептуальний» висновок вченого: «... якщо до об'єднання наші предки сиділи тихо та мирно, так що про них мало хто й знав, то опісля досягали великої, але недовготривалої могутності й били сильно і боляче. За відсутності ж інформації створювалось враження, що невідома сила звалилася на них, «цивілізованих і культурних», як сніг на голову.

Військово-політичний союз праукраїнських племен, створений на Правобережжі десь у II ст. у відповідь на небезпеку римського, а потім германського вторгнення в III ст. та після загрози поневолення їх готами в IV ст., про що недвозначно пише Йордан у «Гетиці», ще більше згуртувався й виступив проти готів. Їхні дії були такими несподіваними, могутніми та стрімкими, що значна частина готів змушена була тікати, а римляни почали говорити про невідому силу, яка звалилася незвано звідки. Створилася імперія «гунів», яка тримала в напрузі Європу біля 80 років. Після смерти князя Гатила сильного лідера не знайшлося. Придбані завоюваннями країни були втрачені, а анти, ядро імперії, розпалися на слабко пов'язані ворогуючі князівства окремих племен. Так «зникли гуни». Фактично і Русь виникла несподівано, і якщо в кінці IX ст. про неї в Європі мало хто знав, то на початку X ст. її війська стояли вже під стінами Константинополя» [25, с. 18].

Ось інший типовий приклад наведення А. Кіндратенком «об'єктивної» доказової бази стосовно реалій гунської епохи та «українськості» цього етносу. «Незважаючи на величезну кількість доказів (?) на користь того, що гуни – то давньоукраїнські племена, все ж таки виникають якісь сумніви, зокрема пов'язані з тим, що у битвах римські вояки бачили тюркські («потворні») обличчя. На це є проста відповідь.

Великий Князь-Імператор антів (?) об'єднав (?) не лише роздрібнені давньоукраїнські племена, але й підкорив (або йому добровільно підкорились, шануючи силу) кочовиків аланів та тюрків на широких степових просторах від Дунаю до Волги та Північного Кавказу (?). У військові сутички проти слабких суперників Князь-Імператор антів міг відправляти васальні племена, зокрема й тюрків (?), що й засвідчено істориками (?). Проти сильного суперника Великий Князь збирав ополчення як з українців, так і васальних племен, причому українці були у нього щось на зразок гвардії (?). Починаючи битву, він спрямовував проти ворога перш за все війська васалів, серед яких були і тюрки. Отже, на початку битви, коли розум ще не був затьмарений і міг сприймати образи у природньому вигляді, римляни та їхні союзники могли бачити безбородих азіатів. У розпал січі, щоб добити вимученого й знесиленого ворога, Великий Князь вводив у битву українські загони (?). І хто там уже роздумував, бородаті воїни їх [римлян] перемагають, чи безбороді: якщо хочеш врятувати життя й не потрапити у рабство – тікай не озираючись» [с. 85].

Слід також підкреслити: подібним науковим «аналізом» рясніють й інші ґрунтовні «гунологічні» доробки А. Кіндратенка [26-28], де він сміливо (якщо не зухвало) «препарує» під своє «національне бачення» дослідження таких відомих фахівців, як Ю. Кулаковський [29], Д. Лауде [30], В. Ковалевська [23], Г. Гюнтер [19], Г.-Й. Діснер [21], Л. Мюссе [33-34], одночасно ігноруючи праці І. Піоро [39], Д. Пейнроза [38], Г. Сухбаатара [46], П. Шувалова [50], Є. Редіної [42], Є. Королькової [22], В. Петрова [37], Ю. Ліпса [31], О. Смірницької [44], А. Гудкової [16], Г. Мансуеллі [35] та ін.

Останній зі згадуваних вище істориків – сучасний французький варваролог. Характеризуючи складний та багатомірний у своїй строкатості феномен європейських гунів, Г. Мансуеллі, наприклад, констатує без кон'юнктурних національних «орієнтирів»: «Процес асиміляції... породив нову ситуацію й проблеми, вирішення котрих більше не могло відкладатися. Зародження на кордонах самої імперії володарювання гунів загострило перебіг подій. Натиск на Захід цього дикого, відсталого народу, очолюваного вождями наскільки заповзятливими, настільки ж й жорстокими, призвів до підкорення осілих і кочових груп та племен Східної й Центральної Європи. Гуни створили справжню територіальну імперію і безперервно грабували римські землі, вимагаючи виплати важкої данини золотом та перешкоджаючи набору найманців з варварів.

Вперше, хоча це становище було хитким, варварський світ став компактним, сильним й грізним противником. Занепад гунського панування

не вирішив проблеми; навпаки, цей занепад відповідав кризі, котра протиставила, практично розділивши внутрішні території Європи на дві частини, прибічників і противників інтеграції варварів, яка здавалась єдиною альтернативою асиміляції. Воєначальник Аецій, котрий відтіснив Аттілу на Захід, насправді був одним із захисників варварів; воєнні були зятими прибічниками політики інтеграції, як дещо раніше Стиліхон, тим більше, що самі керманічі племен, які спиралися на свої армії, були необхідні імперії і ось-ось повинні були почати відігравати першу роль в її політичних та воєнних справах» [35, с. 310].

Певну (хоча за багатьма ознаками лише межову) ризик під дискусійними питаннями стосовно генези гуно-болгарського етнічного субстрату підводить український археолог А. Скиба. «В реконструкції географії протобулгарських племен другої половини V – середини VI ст. найбільш дискусійною, – пише він, – є локалізація кутригурів... Одним з головних аргументів тих дослідників, що локалізують територію кутригурів у Північному Приазов'ї, є повідомлення Прокопія Кесарійського про те, що племена кутригурів мешкають з правого боку Дону, який відділяє їх від кочовищ утигурів – іншого болгарського племені. Слід зауважити, що в цьому повідомленні історик не вказує західні межі розселення кутригурів, які, вочевидь, не були йому достеменно відомі.

До того ж, Прокопій згадує кутригурів у контексті кавказьких подій. Разом з тим, інший візантійський автор Агафій [Міринейський], що писав після смерті Прокопія, говорить: кутригури «мешкали неподалік від берегів Дунаю» (тут кутригури згадуються у зв'язку з їх походом на Візантію у 551 р.). Про те, що «над Понтійським морем [розташовувались] місця розселення болгар», повідомляє Йордан. Порівняння звісток Йордана про болгарів й, зокрема, їх нападів на Візантію, з повідомленнями Прокопія Кесарійського про кутригурів дає можливість ототожнити в даному випадку ці племінні групи.

При вивченні питання локалізації тих чи інших кочових племен, на нашу думку, потрібно враховувати також і можливі зміни в території їх розселення, а відтак, зважати на конкретний час повідомлень, що містяться в писемних джерелах. Загалом же наведені повідомлення дозволяють зробити висновок про те, що в першій половині – середині VI ст. контактною зоною між слов'янами та кочовим світом була уся смуга степового покордоння між Дунаєм та Сіверським Донцем» [43, с. 237].

Своє узагальнення А. Скиба формулює так: «... враховуючи дані писемних джерел та закономірності, пов'язані з чисельністю й територією кочових об'єднань, можна зробити висновок, що географія контактної зони між слов'янами та болгарськими племенами в період існування Великої Булгарії (30-60 рр. VII ст.) простягалась вздовж степового порубіжжя від басейну Сіверського Донця на сході до Дніпро-Бузького межириччя на заході й в цілому збігалася з територією сусідства між цими етнічними групами в період першої половини – середини VI ст.» [43, с. 239].

Як бачимо, обидва науковці не ототожнюють західних (європейських) гунів зі східними слов'янами, тим більше з протоукраїнцями. Разом з тим, необхідно відзначити наступне. Наукова полеміка навколо проблеми етнічної та мовної ідентифікації західних гунів у Європі в IV-V ст., яка серед філологів, варварологів, тюркологів, етнологів і просто любителів «істинної» історії точиться протягом майже двохсот років (починаючи з середини XIX ст.), виявила ряд принципових питань і аспектів, на які майже неможливо дати однозначну переконливу відповідь, оскільки зробити це не дозволяють самі писемні джерела – як пізньоантичні, так і ранньосередньовічні.

Не проливають світла й нечисельні археологічні артефакти гунської епохи, а в більшості випадків навпаки – вони заплутують або перекреслюють концептуальні орієнтири дослідників. З іншого боку, така ситуація дозволяє деяким історикам і в минулі часи, і нині в галузі гунології маніпулювати етнічними назвами та самоназвами, географічними поняттями, лінгвістичними порівняннями, міфологічними та епосними інтерпретаціями, побутовими традиціями і звичаями, релігійною приналежністю, складовими воєнного мистецтва і т.п.

Крім того, за останні десятиліття точки зору окремих вчених вкрай поляризувались і радикалізувались: одні вважають гунів тюрками, другі слов'янами, треті – виключно українцями, четверті – скіфами, п'яті – навіть семітами. Така ситуація, природно, не дозволяє більшості фахівців дійти єдиної (консensusної) думки стосовно гунського етногенезу. Отже, окреслена й проаналізована в даній публікації проблема на сьогоднішній день залишається актуальною і перспективною для подальшого комплексного вивчення.

Джерела та література: 1. Агафий Миринейский. О царствовании Юстиниана / Пер. М.В. Левченко. – М.: Арктос – Вика-Пресс, 1996. – 250 с.; 2. Аммиан Марцеллин. Римская история. – СПб.: Алетейя, 1994. – 571 с.; 3. Дестунис Г.С. Сказания Приска Панийского // Ученёные записки 2-го Отд-ния имп-ой Академии наук. – СПб., 1861. – Кн. VII. – Ч. 1. – С. 135-210; 4. Иордан. О происхождении и деяниях гетов («Getica») / Пер. и коммент. Е. Ч. Скржинской. – СПб.: Алетейя, 1997. – 506 с.; 5. Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. Греческие писатели. – СПб.: Унив-ая тип-ия, 1893. – Т. 1. – XXXIV, 581, XVI с.; 6. Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. Латинские писатели. – СПб.: Унив-ая тип-ия, 1904. – Т. 2. – XXVIII, 563, XII с.; 7. Латышев В.В. Древности Южной России. Греческие и латинские надписи, найденные в Южной России в 1892-1894 гг. // МАР, 1895. – № 23. – С. 33-75; 8. Прокопий Кесарийский. Война с готами / Пер. С. П. Кондратьева. – М.: АН СССР, 1950. – 432 с.; 9. Аристов Н.А. Заметки об этническом составе тюркских племён и народностей // Живая Старина, 1896. – Вып. III-IV. – С. 52-75; 10. Айбабин А.И. Этническая история ранневизантийского Крыма. – Симферополь: Таврика, 1999. – 261 с.; 11. Баранов И.А. Таврика в эпоху раннего средневековья. – К.: Наукова думка, 1990. – 234 с.; 12. Боталов С.Г. Хунны и гунны // Археология, этнография

и антропология Евразии, 2003. – № 1 (13). – С. 106-127; **13.** Відейко М.Ю. Повість про князя Кия. – К.: Кріон, 2009. – 112 с.; **14.** Грушевський М.С. Історія України-Руси: У 11-ти т., 12-ти к. – К.: Наукова думка, 1991. – Т. I. – 736 с.; **15.** Гулак М. Гуннский вопрос (ответ М. Костомарову) // Кавказ. – Тифлис, 1881. – № 205. – С. 25-32; **16.** Гудкова А.В., Фокеев М.М. Земледельцы и кочевники в низовьях Дуная I-IV вв. н.э. – К.: Наукова думка, 1984. – 119 с.; **17.** Глушко Ю.В. Омріяна країна дітей Одина. – К.: Наш час, 2008. – 206 с.; **18.** Голубовский П. Болгары и хазары // Киевская Старина, 1888. – № 7. – С. 41-68; **19.** Гюнтер Г.Ф.К. Избранные работы по раскологии. – М.: Инфо-Пресс, 2002. – 356 с.; **20.** Дерфер Г. О языке гуннов // Зарубежная тюркология. – М.: АН СССР, 1986. – Вып. 1. Древние тюркские языки и литературы. – С. 97-98; **21.** Диснер Г.-Й. Королевство вандалов. – СПб.: Евразия, 2002. – 343 с.; **22.** Королькова Е.Ф. Властители степей. – СПб.: Изд-во Гос-го Эрмитажа, 2006. – 326 с.; **23.** Ковалевская В.Б. Кавказ и аланы. – М.: Наука, 1984. – 210 с.; **24.** Кіндратенко А.М. Європейські гуни – предки українців. – Харків: ПП Див, 2007. – 168 с.; **25.** Кіндратенко А.М. Європейські гуни в описах давніх авторів. – Харків: Курсор, 2007. – 358 с.; **26.** Кіндратенко А.М. Матеріали до історії Скитії-України IV та V століть. Походження та дії гунів. – Харків: Просвіта, 2002. – Кн. I. – 115 с.; **27.** Кіндратенко А.М. Матеріали до історії Скитії-України IV та V століть. Походження та дії гунів. – Харків: Просвіта, 2002. – Кн. II. – 119 с.; **28.** Кіндратенко А.М. Коментар до дискусії між Д. Іловайським та В. Васильєвським з питання етнічної належності гунів IV-V століть. – Харків: Просвіта, 2004. – 84 с.; **29.** Кулаковский Ю.А. Избранные труды по истории аланов и Сарматии. – СПб.: Алетейя, 2000. – 221 с.; **30.** Лауде Д. В Истории вестготов. – СПб.: Евразия, 2002. – 302 с.; **31.** Липс Ю. История древних цивилизаций. – СПб.-М.: Арктос, 1999. – 567 с.; **32.** Любавский М.К. Лекции по древней русской истории до конца XVI века. – СПб.: Лань, 2002. – 479 с.; **33.** Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу: германский натиск. – СПб.: Евразия, 2006. – 399, 17 с.; **34.** Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу. Вторая волна. – СПб.: Евразия, 2001. – 352 с.; **35.** Мансуэлли Г. (в соавторстве с Блок Р.). Цивилизации древней Европы. – Екатеринбург: У-Фактория, 2007. – 560 с.; **36.** Наливайко С.С. Етнічна історія Давньої України. – К.: Євшан-зілля, 2007. – 620 с.; **37.** Петров В.П. Письменные источники о гуннах, антах и готах в Причерноморье // Краткие сообщения Института истории материальной культуры. – М., 1970. – № 121. – С. 34-45; **38.** Пейнроз Д. Рим и его враги. – М.: Эксмо, 2008. – 432 с.; **39.** Пиоро И.С. Крымская Готия. – К.: Наукова думка, 1990. – 205 с.; **40.** Погдин А. Л. Из истории славянских передвижений. – СПб.: Унив-ая тип-ия, 1901. – XIX, 387, V с.; **41.** Приходнюк О.М. Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н.е.). – К.-Чернівці: Прут, 2001. – 284 с.; **42.** Редіна Е.Ф., Росохацький О.А. До вивчення гунських старожитностей Північно-Західного Причорномор'я // Археологія, 1994. – № 3. – С. 152-155; **43.** Скиба А.В. Географія та умови етнічного сусідства слов'ян і кочових племен південно-східної Європи у VI-VII ст. // Vita Antiqua, 2009. – № 7-8. – С. 237-249; **44.** Смирницкая О.А. О многозначности эпического текста (комментарий к строфам «Гренландской Песни об Атли») // Слово в перспективе литературной эволюции. – М.: Наука, 2004. – С. 171-202; **45.** Соколов М.И. Из древней истории Болгар: В 2-х ч. – СПб.: 2-я Имп-ая тип-ия, 1879. – Ч. 1. Образование болгарской национальности. – VI, 252 с.; **46.** Сухбаатар Г. К вопросу об этнической принадлежности гуннов (сюнну) // Проблемы Дальнего Востока, 1976. – № 1. – С. 123-133; **47.** Франко І. «Угорська

казка» Вацлава Потоцького і «пся кров» // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. – К.: Інститут української мови та літератури АН УРСР, 1980. – Т. 28. – С. 305-318; 48. Франко І. Походження Аттіли // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. – К.: Інститут української мови та літератури АН УРСР, 1980. – Т. 28. – С. 319-320; 49. Чичуров И.С. Экскурс Феофана о протоболгарах // Древнейшие государства на территории СССР. – М.: Наука, 1976. – С. 65-80; 50. Шувалов П.В. У истоков средневековья: двор Аттилы // Двор и придворная культура в историческом аспекте / Под ред. Г.Е. Лебедева. – СПб.: Алетея, 2000. – С. 138-156.

УДК 27-877.2

Андрій ЯРЕМЧУК

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ІСИХАЗМУ У ХРИСТІЯНСТВІ

Стаття присвячена історичному розвитку та значенню містичної, аскетичної течії східного християнства – ісихазму. Впливу цієї течії на увесь християнський світ. Суть ісихазму – це обоження людини, її повне єднання з Богом ще під час земного життя. Основну увагу в даній статті зосереджено на важливій ролі відомого богослова, ісихаста-практика Григорія Палами у формуванні ісихазму.

Ключові слова: Божественна енергія, Григорій Палама, ісихазм, католицизм, містика, обоження, паламізм, православ'я, християнство.

Андрей ЯРЕМЧУК

ІСТОРИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСИХАЗМА В ХРИСТИАНСТВЕ

Статья посвящена историческому развитию и значению мистического, аскетического направления восточного христианства – исихазму. Влиянию этого направления на весь христианский мир. Суть исихазма – это обожение человека – его полное единение с Богом еще во время земной жизни. Основное внимание в данной статье сосредоточено на важной роли известного богослова, исихаста-практика Григория Паламы в формировании исихазма.

Ключевые слова: Божественная энергия, Григорий Палама, исихазм, католицизм, мистика, обожение, паламизм, православие, христианство.

Andrij YAREMCHUK

THE HISTORIC SIGNIFICANCE OF HESYCHASM IN CHRISTIANITY

The article is dedicated to the historical development and significance of mystical, ascetic current in the Eastern Christianity – hesychasm, its influence on the whole Christian world. Hesychasm essence is a deification of a human being, his complete union with God during his lifetime on the earth. The main point in this article is focused on the important role of the outstanding theologian, hesychast-practicer Gregory Palamas in forming Hesychasm.

Key words: Divine Energy, Gregory Palamas, hesychasm, Catholicism, mysticism, deification, palamizm, Orthodoxy, Christianity.